

Uwarunkowania komunikacyjne rozwoju obszaru wiejskiego między Lublinem a Nałęczowem

Communication determinants of the development of the rural area between Lublin and Nałęczów

Zbigniew Borkowski

Katolicki Uniwersytet Lubelski Jana Pawła II, Wydział Matematyki, Informatyki
i Architektury Krajobrazu, Instytut Architektury Krajobrazu,
Katedra Projektowania Krajobrazu
ul. Konstantynów 1 H, 20-708 Lublin, Polska
e-mail: zborkow@wp.pl

Abstract. In this work the thesis that communication accessibility is one from the factors that influence the variant of a space development was formulated. The four variants of space development were taken into account and the intensity of natural resources exploitation and the economic growth rate were examined. The research thesis was verified on the example of the area situated between Lublin and Nałęczów located along the regional road no. 830.

The studies confirmed the research thesis. The characteristics of the manner and intensity of the natural capital exploitation and assessment of economic growth, as well as their mutual relations allow to distinguish three units with different variants of spatial development. Their borders run through the western boundaries of Tomaszowice and eastern ends of Antopol.

The development, which may be defined as sustainable, is observed only in the area of the unit B, while the units A and C are situated between variants 2 and 3 in the Turner, Pearce and Bateman classification (1994). The level of development observed in units A and C suggests the necessity of the extension of Turner et al. classification.

Słowa kluczowe: zrównoważony rozwój, procesy urbanizacyjne, wzrost gospodarczy, warianty rozwoju przestrzeni

Key words: sustainable development, urbanization processes, economic growth, variants of space development

Wprowadzenie

Systematyczne działania zmierzające do poprawy poziomu życia ludzi oraz towarzysząca ich efektem chęć zysku doprowadziły do szybkiego zużycia się zasobów naturalnych, potęgującego się zanieczyszczenia środowiska przyrodniczego i kulturowego oraz zachwiania równowagi systemów przyrodniczych i społeczno-gospodarczych. Zaniepokojenie tymi problemami oraz przewidywanymi zakłóceniami przyszłego rozwoju gospodarczego w skali lokalnej i globalnej skłania do analizy i oceny zachodzących

zmian. Przeciwdziałanie niekorzystnym zmianom jest najczęściej utożsamiane z wdrożeniem zasad zrównoważonego lub umiarkowanego rozwoju (Gliwicz 1992). Proces ten jest również określany jako „samopodtrzymujący się rozwój” (Richling, Solon 1994). Rozwój zrównoważony utożsamiany jest z takim podejściem ekonomicznym, w którym wdrożone działania nie powodują zmniejszenia wybranych wskaźników ekonomicznych (Pezzey 1989).

Rozwijane jest również podejście kapitałowe. W tym przypadku kapitałem określa się wartość, która ma zdolność pomnażania dóbr. Wyróżniane są różne zestawy kapitałów: kapitał naturalny, przyrodniczy, wytworzony, sztuczny, ludzki, produkcyjny, finansowy, społeczny, kulturowy czy polityczny (Hicks 1975, Malik 2004). W wersji uproszczonej zestaw typów kapitału jest ograniczany do dwóch, to jest do naturalnego i sztucznego, nazywanego niekiedy wytworzonym, a obejmującego wszystkie typy kapitału poza naturalnym.

Środowisko przyrodnicze jest zasobem, który może być wykorzystywany w różnorodnych procesach produkcji oraz w usługach. Zasoby naturalne środowiska przyrodniczego użyteczne dla człowieka nazywane są kapitałem naturalnym, który może być porównywany z kapitałem sztucznym (rzeczymowym, finansowym i intelektualnym) (Becla, Czaja 2007). Taki punkt widzenia został wykorzystany w modnej i rozwijanej obecnie na całym świecie koncepcji świadczeń ekosystemowych. Są one definiowane jako zestaw wytworów i funkcji ekosystemów, z których korzysta społeczeństwo (Costanza et al. 1997, Solon 2008). Świadczenia te są najczęściej dzielone na zaopatrzeniowe, regulacyjne, wspomagające i kulturowe (Solon 2008, TEEB 2008).

Kapitał sztuczny obejmuje zasobowe i pozasobowe składniki krajobrazu, takie jak: ilość i jakość komponentów środowiska przyrodniczego, przepływ materii i energii, relacje między komponentami (Pearce et al. 1989, Porrit 2005, Wackernagel, Rees 1997). Niektórzy zwolennicy takiego ujęcia kapitału uważają, że kapitał naturalny może być zastąpiony przez niektóre typy kapitału sztucznego. Przeciwnicy takiego poglądu podnoszą zarzut, że nie zawsze kapitał sztuczny zaspokaja w sposób satysfakcjonujący potrzeby społeczne, a już na pewno nie przyczynia się do zachowania jakości krajobrazu. Nawiązując do tego, co zostało powiedziane, Turner et al. (1994) wyróżnili cztery warianty rozwoju przestrzeni, które cechuje:

1. bardzo słaba trwałość,
2. słaba trwałość,
3. mocna trwałość,
4. bardzo mocna trwałość.

Wybór wariantu rozwoju realizowanego na danym obszarze jest decyzją ważną, jako że wywiera ona znaczący wpływ na funkcjonowanie i zachowanie wartości krajobrazu. Od podjętych rozwiązań zależy również poziom życia ludności, ich dobrobyt i dobrostan.

Obszary wiejskie cechuje duży udział elementów naturalnych i z tego powodu przez większość ludzi są one odbierane pozytywnie. Jest to jedna z przyczyn migracji na wieś mieszkańców miast, którzy jednak równocześnie doceniają udogodnienia oferowane przez przestrzeń miejską. Przenosząc się na wieś, nie chcą z tych udogodnień rezygnować, licząc na dobrą dostępność komunikacyjną do niezbędnych im instytucji produkcyjnych i usługowych bądź na ich zlokalizowanie w pobliżu miejsca zamieszkania.

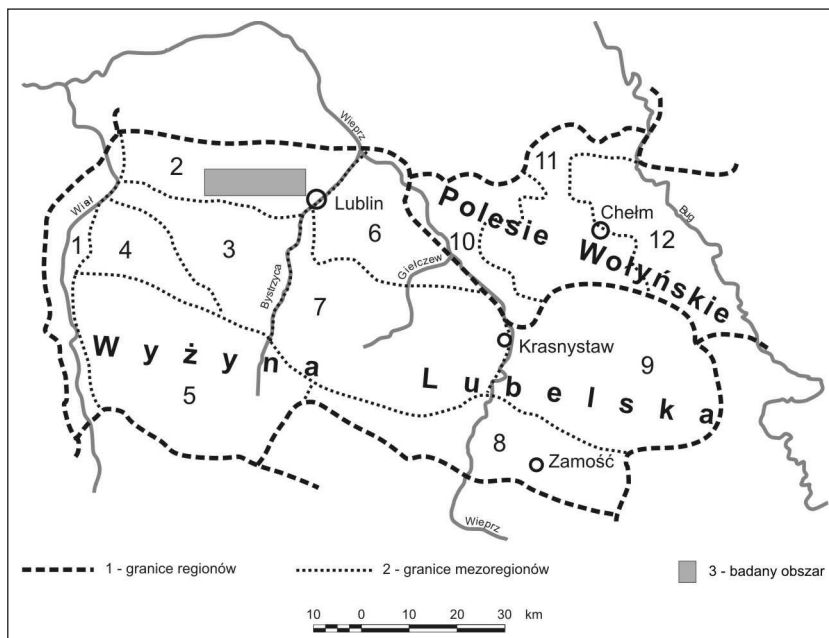
Do oceny prawidłowości tych spostrzeżeń założono, że dostępność komunikacyjna (położenie pożądaných obiektów w pobliżu szlaków komunikacyjnych lub istnienie dogodnych połączeń infrastrukturalnych) jest jednym z czynników wywierających wpływ na wariant rozwoju przestrzeni. Założenia te zweryfikowano w trakcie prowadzonych badań. Uwzględniono wymienione cztery warianty rozwoju przestrzeni i badano natężenie eksploatacji zasobów przyrodniczych. Wyznaczono następujące cele badawcze:

1. ocena intensywności eksploatacji zasobów środowiska przyrodniczego,
2. określenie wariantu rozwoju przestrzeni.

Wstępny etap stanowiła analiza zasobów środowiska przyrodniczego i ocena intensywności ich eksploatacji.

Teren badań

Badania dotyczyły poligonu badawczego zlokalizowanego wzdłuż drogi wojewódzkiej DW830 na odcinku między Lublinem a Nałęczowem (ryc. 1).

Ryc. 1. Położenie obszaru badawczego w nawiązaniu do podziału J. Kondrackiego (1998)

Fig. 1. Location of the research area according to the division of J. Kondracki (1998).

1. Małopolski Przełom Wisły	7. Wzniosłość Giełczewska
2. Płaskowyż Nałęczowski	8. Padół Zamojski
3. Równina Bełżycka	9. Działy Grabowieckie
4. Kotlina Chodelska	10. Obniżenie Dorohuckie
5. Wzniesienia Urzędowskie	11. Pagóry Chelmskie
6. Płaskowyż Świdnicki	12. Obniżenie Dubienki

Teren ten charakteryzuje się następującymi cechami:

1. sąsiaduje od wschodu i zachodu z dwoma miastami różniącymi się liczbą mieszkańców i wielkością powierzchni (Lublin i Nałęczów),
2. niekorzystnymi skutkami oddziaływania obu miast (wielkoformatowe reklamy, zabudowa „zagonowa”, domy dworopodobne, domy-twierdze, „sześcian polski” – peerelowskie domy-kostki, nieliczne przestrzenie publiczne),
3. szybką urbanizacją,
4. w granicach terenu występują powierzchnie przekształcone w niewielkim stopniu, które nie wymagają rewitalizacji,
5. w granicach terenu zachowały się również niezdegradowane fragmenty o dużym stopniu naturalności,
6. dotychczasowi i nowi mieszkańcy badanego terenu są przekonani o potrzebie rewitalizacji zurbanizowanych obszarów położonych między Lublinem i Nałęczowem.

Metoda badań

Badania rozpoczęto od studiów literaturowych, a w ostatnim kwartale 2013 r. przeprowadzono wizję lokalną. Prowadząc badania, zakładano, że obszary rolnicze zapewniają trwałość rozwoju przestrzeni. Na badanym terenie pokrywają one znaczną powierzchnię i dlatego potraktowano je jako tło, w którym usytuowane zostały obiekty zwiększające wzrost gospodarczy i powodujące zużywanie zasobów środowiska przyrodniczego. Najbardziej zdegradowany teren występuje w najbliższym otoczeniu drogi wojewódzkiej nr 830. W badaniach uwzględniono obszar o szerokości 750 m po obu stronach szosy. Dążąc do realizacji celu badań, zwracano szczególną uwagę na obiekty produkcyjne i usługowe oraz osadnictwo ludności nierolniczej (zwarte lub rozproszone). Nasilenie występowania tych obiektów traktowano jako objaw określonego wariantu rozwoju przestrzeni. Zakładano, że otrzymane wyniki powinny umożliwić identyfikację wariantu rozwoju i pozwolić na wydzielenie jednostek przestrzennych o odmiennej trwałości.

Wyniki

Ścieżka rozwoju obszaru badań

Obszar położony między Lublinem a Nałęczowem pełnił w przeszłości różne funkcje. Okres późnego średniowiecza charakteryzowała stabilizacja układów osadniczych i wytwarzanie się więzi wykraczających poza struktury społeczności lokalnych (Hoczyk-Siwkova 1999). Wsie pochodzące z tego okresu (Dąbrowica, Uniszowice, Płuszowice, Tomaszowice, Miłocin, Sadurki) wzmiankowane są od początku XIV w. W tym samym czasie biegly tędy ważne szlaki o kierunku zbliżonym do równoleżnikowego (Rozwałka 1999).

W późniejszym czasie liczba mieszkającej tu ludności uległa zwiększeniu, a także zmieniły się warunki komunikacyjne i infrastrukturalne. W latach 30. XX w. wybudowano drogę utwardzoną łączącą Lublin z Bochońnicą, aktualnie zaś, w niewielkiej odległości na północ, powstaje droga szybkiego ruchu. Połączy ona w przyszłości Lublin z Warszawą. Przez wschodnią część obszaru badań (Płuszowice Kolonia) w najbliższej przyszłości będzie przebiegała zachodnia część obwodnicy Lublina.

Sposób eksploatacji kapitału naturalnego wzdłuż trasy DW830 charakteryzuje się ekstensywnością charakterystyczną dla obszarów leżących w pobliżu słabo uprzemysłowionych miast. Cała powierzchnia obszaru badań pełniła jeszcze do niedawna funkcje rolnicze, a jedynym pozaprzyrodniczym elementem w jego krajobrazie były tereny osadnicze z zagrodami rolników zajmujących się uprawą ziemi.

Lata 80. XX w. przyniosły znaczne zmiany. Wówczas następowały na tym terenie procesy urbanizacyjne, którym sprzyjało położenie w pobliżu Lublina. Obszary podmiejskie były stopniowo zabudowywane przez ludność pochodzącą głównie z Lublina.

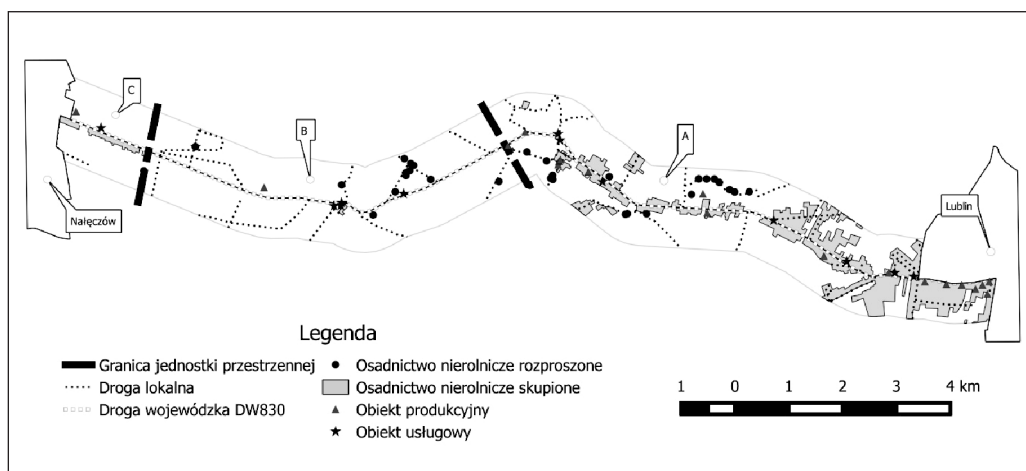
Drugim istotnym czynnikiem dynamizującym procesy urbanizacyjne na terenie obszaru badań był wzrost znaczenia Nałęczowa jako uzdrowiska. Funkcję uzdrowiskową tego ośrodka zapoczątkowało odkrycie przez Antoniego Małachowskiego pod koniec XVII w. leczniczych wód żelazistych. Uzdrowisko w Nałęczowie powstało na przełomie XVIII i XIX w.

Intensywność eksploatacji kapitału naturalnego obszaru badań zmienia się w przestrzeni i maleje wraz ze wzrostem odległości od ośrodków miejskich Lublina oraz Nałęczowa. Wykazuje ona przy tym charakterystyczne falowanie. Blisko ośrodków miejskich intensywność jest większa, do czego przyczyniają się wyższe ceny ziemi i związana z tym konieczność dostosowania infrastruktury mieszkaniowej i gospodarczej do działek budowlanych o mniejszej powierzchni. Spadek cen ziemi skutkuje wzrostem powierzchni działek i luźniejszą zabudową, a także obecnością większych powierzchni zieleni. Pomiędzy zabudową mieszkaniową zlokalizowane są nieliczne obiekty usługowe. Tak wygląda krajobraz między Lublinem a Tomaszowicami. Wyjątkiem od reguły jest obszar zlokalizowany we wschodniej części Płuszowic Kolonii, który został zarezerwowany dla obwodnicy Lublina.

Na zachód od Tomaszowic krajobraz się zmienia. Widoczne są uprawiane od dawna pola i zagrody zlokalizowane na terenie istniejących od dawna wsi (Miłocin, Sadurki). W miarę zbliżania się do Nałęczowa przestrzeń staje się coraz bardziej zurbanizowana. Wokół szosy pojawia się początkowo niewielka zabudowa mieszkalna i usługowa. W Antopolu udział funkcji mieszkalnej, produkcyjnej i usługowej wyraźnie zwiększa się, natomiast blisko Nałęczowa widzimy zwartą zabudowę mieszkaniową rolniczą i pozarolniczą. Można więc stwierdzić, że obszar między Lublinem a Nałęczowem jest eksploatowany intensywnie (za wyjątkiem odcinka między Tomaszowicami a Antopolem), jednak nie zauważa się tam elementów istotnie degradujących krajobraz.

Charakterystyka wzrostu gospodarczego obszaru badań

Analiza sytuacji panującej na obszarze badań umożliwiła podział terenu na trzy jednostki przestrzenne, których granice przebiegają przez zachodnie krańce Tomaszowic i wschodnie krańce Antopola (ryc. 2). Pierwszy obszar położony między Lublinem a zachodnim krańcem zabudowy Tomaszowic charakteryzuje zahamowanie lokalnego wzrostu gospodarczego (z powodu zaniku gospodarki rolnej). Niewielki wzrost generuje słabo rozwinięta funkcja usługowa. Intensywny ruch budowlany przyczynia się natomiast do wzrostu gospodarczego w skali pozalokalnej (regionalnej, krajowej oraz pozakrajowej).

Ryc. 2. Zagospodarowanie przestrzeni położonej wokół drogi 830 między Lublinem a Nałęczowem
 Fig. 2. The development of space located around the road 830 between Lublin and Nałęczów

Drugi obszar ograniczony przez zachodni kraniec zabudowy Tomaszowic oraz wschodni kraniec zabudowy Antopola charakteryzuje się stabilnymi procesami gospodarczymi i występuje tu tradycyjna gospodarka rolna. Wzrost gospodarczy jest zerowy, gdyż roczna produkcja dóbr i usług nie ulega zmianie. Trzeci obszar położony jest między wschodnim krańcem zabudowy Antopola a Nałęczowem. Podobnie jak na terenach między Lublinem a Tomaszowicami stan zatrudnienia się tu nie zwiększa, rośnie natomiast konsumpcja generowana przez ludność napływową (głównie kuracjuszy) przyczyniająca się do wzrostu gospodarczego poza obszarem badań.

Klasyfikacja wariantów rozwoju obszaru badań

Charakterystyka sposobu i intensywności eksploatacji kapitału naturalnego obszaru badań oraz ocena wzrostu gospodarczego, a także analiza ich wzajemnych relacji, pozwalają na wyróżnienie trzech jednostek przestrzennych charakteryzujących się odmiennym wariantem wzrostu gospodarczego. Są to:

- A – jednostka wschodnia – między Lublinem a zachodnim krańcem zabudowy Tomaszowic, o znacznej eksploatacji zasobów środowiska naturalnego i niewielkim wzroście gospodarczym na terenie badań oraz znacznym wzroście gospodarczym poza obszarem badań;
- B – jednostka centralna – między zachodnim krańcem zabudowy Tomaszowic i wschodnim krańcem zabudowy Antopola, o racjonalnym używaniu zasobów środowiska przyrodniczego i zerowym wzroście gospodarczym;
- C – jednostka zachodnia – między wschodnim krańcem zabudowy Antopola a Nałęczowem, o umiarkowanej eksploatacji zasobów środowiska przyrodniczego i umiarkowanym wzroście gospodarczym na terenie obszaru badań oraz znacznym wzroście gospodarczym poza obszarem badań.

Podsumowanie

Przeprowadzone badania umożliwiły szacunek poziomu rozwoju obszaru położonego między Lublinem a Nałęczowem. Stan środowiska przyrodniczego oraz wzrost gospodarczy jednostki B należy uznać za zadowalający. Wokół drogi 830 zanotowano duży udział obszarów rolnych, zabudowa zaś charakteryzuje się małą intensywnością i architekturą typową dla obszarów wiejskich. W jej otoczeniu dominuje zieleń wysoka. Cechy jednostek A i C nie pozwalają natomiast na zaliczenie ich do obszarów charakteryzujących się rozwojem zrównoważonym. Przemawia za tym przede wszystkim wyraźna urbanizacja wyrażająca się w charakterze zabudowy oraz miejskim stylu życia zamieszkującej tutaj społeczności i jej powiązanie, głównie poprzez miejsca pracy, z najbliższymi miastami – Lublinem oraz Nałęczowem.

Badania uprawdopodobniły tezę, że dostępność komunikacyjna jest jednym z czynników wywierających wpływ na wariant rozwoju przestrzeni. Przyszłe działania planistyczne powinny zmierzać do naprawy aktualnej sytuacji, jednak poziom zainwestowania tego terenu nie daje nadziei na zmianę niekorzystnego stanu rzeczy. Bariere będzie niewątpliwie stanowić konieczność pozyskania w tym celu znacznych środków finansowych.

Rozwój, który można by określić jako zrównoważony, obserwujemy wyłącznie na terenie jednostki B, natomiast jednostki A i C sytuują się pomiędzy wariantami drugim i trzecim w klasyfikacji Turnera et al. (1994), które określił on odpowiednio jako słabą trwałość i mocną trwałość. Poziom rozwoju zaobserwowany w jednostkach A i C sugeruje potrzebę rozszerzenia klasyfikacji Turnera et al. (1994) o piąty wariant, który można by nazwać umiarkowaną trwałością.

Literatura

- Becla A., Czaja S. 2007. Ekologiczne podstawy procesów gospodarowania. Wydawnictwo Akademii Ekonomicznej, Wrocław, p. 415.
- Costanza R., d'Arge R., de Groot R., Farber S., Grasso M., Hannon B., Limburg K., Naeem S., O'Neill R.V., Paruelo J., Raskin R.G., Sutton P., van den Belt M. 1997. The value of the world's ecosystem services and natural capital. *Nature*, 387, p. 253–260.
- Gliwicz J. 1992. Różnorodność biologiczna: nowa koncepcja ochrony przyrody. *Wiadomości Ekologiczne*, 38, 4, p. 211-220.

- Hicks J.R. 1975. Wartość i kapitał. Studia nad kilkoma podstawowymi zagadnieniami w teorii ekonomii. PWN, Warszawa, p. 522.
- Hoczyk-Siwkowska S. 1999. Małopolska północno-wschodnia w VI-X wieku. Struktury osadnicze. Wydawnictwo UMCS, Lublin, p. 149.
- Kondracki J. 1998. Geografia regionalna Polski. Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa, p. 440.
- Malik K. 2004. Efektywność zrównoważonego i trwałego rozwoju w wymiarze lokalnym i regionalnym. Wydawnictwo Instytut Śląski, Opole, p. 237.
- Pearce D.W., Barbier E., Markandya A. 1989. Blueprint for a Green Economy, Earthscan Publications, London, p. 192.
- Pezzey J.C.V. 1989. Economic Analysis of Sustainable Growth and Sustainable Development. Environment Department Working Paper No. 15, The World Bank, Washington D. C., p. 88.
- Porrit J. 2005. Capitalism as it the World Matters, James & James, Easton, Earthscan, London, p. 360.
- Richling A., Solon J. 1994. Ekologia krajobrazu. Warszawa, Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa, p. 226.
- Rozwałka A. 1999. Sieć osadnicza w Archidiakonacie Lubelskim w średniowieczu. Studium archeologiczno-historyczne, Wydawnictwo UMCS, Lublin, p. 218.
- Solon J. 2008. Koncepcja „Ecosystem Services” i jej zastosowania w badaniach ekologiczno-krajobrazowych. W: Chmielewski T. J. (red.) Struktura i funkcjonowanie systemów krajobrazowych: meta-analiza, modele, teorie i ich zastosowania. Problemy Ekologii Krajobrazu, 21, p. 25–44.
- TEEB, 2008. The Economics of Ecosystems and Biodiversity, Interim Report. European Communities.
- Turner R.K., Pearce D.W., Bateman I. 1994. Environmental economics: an elementary introduction, Harvester Wheatsheaf, New York, p. 328.
- Wackernagel M., Rees, W. 1997. Perceptual and structural barriers to investing in natural capital: Economics from an ecological footprint perspective. Ecological Economics, vol. 20, p. 3-24.